

**XIX. YY. OSMANLI SOSYO-EKONOMİSİNİN ÂŞIK EDEBİYATINA YANSIMALARI
HAKKINDA BİR DENEME¹****An Essay on Reflections to Minstrel Literature of XIX. Century
Ottoman Socio-Economy****Dr. Abduselam ARVAS*****ÖZ**

Kökeninin eski bir geleneğe dayandığı ve XVI. asır itibarıyla temsilcilerinin tespit edilmeye başladığı tüm araştırmacılar tarafından kabul edilen âşık edebiyatı Türk kültürü açısından önemli bir edebî oluşumdur. Âşık edebiyatı; Türk kültürünü içinde barındırmak, Türk edebiyatının önemli bir şubesi olmak, Türk şiirinin estetik bir parçası olmak üzere üç birincil öneme sahiptir. Bu edebiyat, resmî tarihe yansımaya problemleri şiir formu şeklinde koruyup, sonraki nesillere aktarmak gibi başka önemli bir görevi de ifa etmektedir. Bu bağlamda araştırmamızda Osmanlı'nın XIX. yüzyılı, yine aynı asırda yaşayan âşıkların dillendirdiği deyişlerde izlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu noktada, konunun sosyo-ekonomik boyutla sınırlandırıldığını ve bazı âşıkların şiirlerinden hareket edildiğini de ifade etmek gerekir. Araştırmanın amacı, dönemin resmî tarihe yansımaya olaylarını âşıkların eserlerinden yola çıkarak ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: XIX. Asır, Âşık Şiiri, Osmanlı, Sosyo-Ekonomik Sorunlar.

ABSTRACT

The origin of minstrel literature is based on an old tradition. Representatives in minstrel literature, began to be detected since XVI. century. To Turkish culture, minstrel literature is an important literary formation. The importance of minstrel literature with Turkish culture in the host and Turkish literature is an important branch, but is not limited. Problems reflected in the official history is an important part of this genre in the form of poetry has been to transfer to future generations. In this context, our research, the Ottoman XIX. century, tried to follow the sayings voiced minstrels living in the same century. However, the issue of socio-economic dimension has been limited, and moved some minstrels' poetry. The aim of the study, the events of the period reflected the official history is to be derived from the works of minstrels.

Key Words: XIX. Century, Minstrel Poetry, Ottoman, Socio-Economic Problems.

Giriş

Osmanlı Devleti, kuruluşta sonra sosyo-ekonomik açıdan gittikçe büyüyerek güçlenmiş ve bu gücü de uzun süre korumasını bilmiştir. Bununla beraber XIX. yüzyıl, Osmanlı'nın ekonomik açıdan zayıfladığı, sosyal problemlerin daha çok baş gösterdiği ve çökmeye başladığı bir devirdir. Dolayısıyla bu asır,

¹ Bu konuyla ilgili ilk değerlendirmelerim, 26-30 Temmuz 2010 tarihlerinde Van'da düzenlenen "CIEPO-19 Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Dönemi Osmanlı Araştırmaları" adlı sempozyumda "XIX. Asır Âşıklarında Osmanlı Sosyal Hayatına ve Ekonomisine Dair Bazı Tespitler" başlığıyla sunulmuştur.

* Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Çankırı/Türkiye, (karapapag@hotmail.com)

Osmanlı İmparatorluğu için birçok alanda değişimin yaşandığı bir dönem olarak kabul edilir. İmparatorluğun XIX. asrını ele alan çalışmalarda da söz konusu değişiklikler vurgulanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğunun bu dönemini sosyal ve ekonomik açıdan ele alan önemli araştırmaların yapıldığı dikkati çekmektedir.²

Bu dönemi inceleyen araştırmacılarından Musa Çadircı'nın (1997: 3) belirttiğine göre, XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu gerek toprak gerek nüfus bakımından dünyanın en büyük devletlerindedir ama onun kurum ve kuruluşları bu büyüklüğü taşıyacak güçten yoksundur. Üstelik XVIII. asırdan beri komşu ülkeler ekonomide, siyasette, savaş tekniklerinde gösterdikleri gelişmeleri olanca hızı ile sürdürürken Osmanlı Devleti bunu gerçekleştirememiştir. Aynı araştırmacı, "*III. Selim ve II. Mahmut dönemlerini kapsayan 1789-1839 devresi, çok yönlü iç ve dış siyasi gelişmelerle doludur.*" (Çadircı 1997: 104) diyerek bu hususu vurgulamıştır.

Osmanlı Devleti'nde bu tür siyasî ve ekonomik değişimleri beraberinde getiren XIX. yüzyıl, âşık edebiyatı için de pek çok değişim ve gelişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu devirde yetişen âşıklar, özellikle okuma yazma oranının artmasına bağlı olarak, tekke-tasavvuf şairleriyle yakınlaşmış, klasik edebiyata yabancı kalmamış ve mühim sosyal içerikli mesajlar veren şiirlere imza atmışlardır. Dolayısıyla XIX. yüzyıl pek çok zirve adını yetiştirdiği -Zihnî, Seyranî, Sümmanî, Emrah, Nurî gibi- bir dönem olması hasebiyle bu edebî gelenekte mühim bir yer tutmaktadır. Ne var ki, XIX. yüzyılda Osmanlı topraklarında yaşayan âşıkların şiirlerinden hareketle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sosyo-ekonomik problemler bugüne kadar değerlendirilmemiştir.³

Bu makalede, Osmanlı'nın XIX. yüzyılına ait sosyal hayat ve ekonomi ile ilgili bazı meseleler, bu dönemde yaşayan Seyranî, Ruhsatî, Ruşenî gibi âşıkların şiirlerinden hareketle değerlendirilmiştir. Böylece resmî belgelere ve tarihî literatüre pek yansımayan halkın meseleleri ile bu meselelerin neler olduğu ortaya konulacaktır. Ancak söz konusu dönemde yaşayan bütün âşıkların eserlerini ele alarak bunu gerçekleştirmek makalenin sınırlarını aşacağı için

² Bu hususta Akarlı 1978, Berkes 2012, Genç 2000, İnalçık 1964, Mardin 2011 vb. çalışmalara bakılabilir.

³ Özkul Çobanoğlu'nun, âşık tarzı destan türü üzerine hazırladığı kapsamlı çalışmasında (2000) destanları bir tasnife tabi tuttuğu ve bu destanlardan bazılarını "sosyal hayat", "iktisadî hayat" başlıkları altında değerlendirdiğini belirtmek gerekir. Ali Yakıcı da destan türü üzerine yaptığı bir tasnifte (1993) "sosyal hayat" ve "iktisadî hayat" ile ilgili destanlardan bahsetmiştir. Yine Erman Artun'un, âşık tarzı bir destandan hareketle Osmanlı'nın bir dönemini değerlendiren yazısını (2000) burada anmak gerekir. Ancak bu çalışmada sadece destan türü değil, genel olarak XIX. asır âşık şiirinin bazı örnekleri göz önünde bulundurulmuştur.

araştırmamızda bazı isimlerin şiirlerinden hareketle bu konuda bir deneme girişiminde bulunulacaktır.

1. Âşık Edebiyatı Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Âşık edebiyatı tarihine yönelik bugüne kadar yapılmış hemen her araştırmada onun Orta Asya Türk edebiyatı ile olan bağlantısı vurgulanarak ele alınmış ve saz şiirinin ilk örnekleri buradan verilmiştir. Ancak Saim Sakaoğlu (1989: 105) bu düşüncelere karşılık “*Ancak DLT’teki ve daha önceki şiir parçaları sazla söylenmiş midir? Hikmetler ve Kutadgu Bilig sazla söylenmiş mi? Tekke ve klasik edebiyat ne zaman başlamış?*” sorularını sormakta ve şu tespiti yapmaktadır: “*İslamiyet öncesi Türk edebiyatı hakkında bilebildiklerimiz kadar bilemediklerimiz de çoktur.*”

Âşık edebiyatının XVI. ve XVII. yüzyıllarında tespit edilen Bahşi, Karacoğlan, Gevherî, Âşık Ömer gibi temsilcileri yanı sıra bu edebiyatın XIX. asrında da önemli isimlerle karşılaştığı yaygın bir kanaattir. Sakaoğlu (1989: 106), “*Bize göre, zirvelerin şiirimize adlarını verdiği bu yüzyıla (XVI. asır kastediliyor) bir de XIX. yüzyılı eklemek gerekecektir*” cümlesiyle XVI. ve XIX. asrın âşık edebiyatı için önemini ifade ederek, XIX. asırda ortaya çıkan adların saz şiirinin en büyük isimlerin yarısını teşkil ettiğini belirtmektedir. Çobanoğlu’nun (2000: 140-141) farklı kültür ortamlarında yaşayarak günümüze kadar geldiğini ifade ettiği âşık edebiyatının XIX. asırdaki gelişim ve yayılışına ilişkin önemli tespitler yaptığı da bilinmektedir. Kanaatimizce XIX. asır, saz şairlerinin biyografileri hakkında daha fazla malumat elde edilmesi yönüyle de âşık edebiyatı için önemli bir devredir.

Bazı saz şairlerinin, sultanın huzurunda saz çaldığı ancak bunlardan sadece Zihni’nin aruz vezniyle yazdığı “divan”ındaki şiirlerini saraya sunabildiği ifade edilmiştir. Ancak saz şairleri, geçmişte olduğu gibi yakın zamanlara kadar da aydınlar tarafından horlanmıştır. Yüksek makamlara yaklaşmak ya da memurluk elde etmek isteyen ve biraz okuma yazma öğrenen bazı âşıklar hece yerine aruzu tercih etmişlerdir.

Buna mukabil, âşık sanatının halk arasında geliştiği ve yayıldığı da bilinmektedir. Aydınlar arasında bu sanatın temsilcilerine olumlu yaklaşanların sayısı ise çok azdır. Pek çok âşık, klasik edebiyata özendiği halde bunlardan ancak birkaçının şiirleri başarılı bulunmuş ve tezkirelere alınmıştır. Oysa gerek XVII. asırdaki Âşık Ömer, Gevherî gerek XIX. yüzyıldaki Dertlî, Zihnî gibi önemli âşıklar aruzla değil heceyle yazdıkları şiirler sayesinde edebiyat tarihine mal olmuşlardır (Sakaoğlu 1989: 106).

2. XIX. YY Osmanlısında Âşıkların Dile Getirdiği Sosyal Problemler

Sosyal bir varlık olan insanoğlu, yaradılışı gereği sürekli her şeyin daha fazlasını elde etmek istemiş, isteklerine erişmeyince bu durumdan şikâyetçi olmuştur. İnsanlar arasındaki işbirliğini belli kanunlar yoluyla yöneten ve devlet olarak isimlendirilen kurum ise fertlerin daha iyi koşullarda hayatını idame ettirmesi için çaba sarf eden bir yapıdır. İnsanlar tarafından ikame ve idame ettirilmekte olan bu yapıyı ne yazık ki, kimi yöneticiler iyi, kimileri kötü yönetmişlerdir. Kötü idare edilen yerlerde sosyal problemler baş göstermiştir. Ancak bütün sosyal problemler, iyi yöneticiden değil kötü niyetli bireylerden de kaynaklanmıştır.

İşte, XIX. asırda Osmanlı Devleti de savaşlarda mağlup olmuş ve maddî sorunlar ortaya çıkmış, buna bağlı olarak Osmanlı toplumunda sosyal problemler baş göstermiştir. Bu asırdaki problemlerin sadece devlet kaynaklı olmadığı, bireylerden de kaynaklandığı ifade edilmelidir. Nitekim âşıkların şiirlerine yansıyan sorunlar kimi zaman devlete ve devlet erkânına kimi zaman bireye yönelik olmuştur. Üstelik sosyal problemler, hem iç hem dış meselelerden kaynaklanabilir. Çadircı (1997: 104) bu iç ayaklanmalar hakkında şunları söyler: “II. Mahmut’un iktidarında iç ayaklanmalar yeni boyutlar kazanmıştır. III. Selim, ‘Nizam-ı Cedid Askerî’nin giderleri karşılanamayınca ‘İrad-ı Cedid Hazinesi’ni kurmuş ve çeşitli vergiler koymuştur.” Örneğin bu dönemde Mısır, Osmanlı’ya bağlı bir eyalettir. Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa, biraz güçlenince Bab-ı Alî’ye isyan ederek savaşa girecek kadar ileri gitmiştir. Nitekim bu tarihi olay Âşık Ali’nin “Nezib Destanı”nda şöyle dile getirilmiştir⁴:

Hafız Paşa der ki: ordum üç yerde
Bir gece yatarım Yafa’da, Sur’da
Bir darbe vururum komam Mısır’da
Bütün Arabistan, Yemen benimdir (Köprülü 2004: 528)

Bütün toplumu ilgilendiren bir mesele olduğu için sosyal problemlere dâhil ettiğimiz bu tür olaylar XIX. yüzyıl Osmanlısında çok sık meydana gelmiştir. Ayanların kuvvetlenmesi ise bu tür problemleri arttırmıştır. Dolayısıyla 1830’larda kendi valisi karşısında acze düşen Osmanlı Hükümeti, Mısır sorununu çözebilmek için Rusya ve İngiltere’den yardım almak zorunda kalmıştır. Bir iç problem olan bu isyanların sadece devlet yönetimindeki aksaklıklardan değil, aynı zamanda çok hızlı bir değişimin yaşanmasından ileri geldiği muhakkaktır.

⁴ Ö. Çobanoğlu (2000: 71-74), bu tür destanları “Askerî Hayatla İlgili Destanlar” genel başlığı altında değerlendirmiş ve bunların detaylı bir tasnifini yapmıştır.

Nitekim II. Mahmut döneminde Yeniçerilerin isyanı da âşıkların dillendirdiği konulardandır. Bu isyanın temel nedeni ise Yeniçerilerin kendilerine tehlike olabilecek alternatif bir askeri kuvvet istememeleridir. Ispartalı Seyrani, “Vak’a-i Hayriye Destanı”nda bu isyanı dile getirmiştir (Köprülü 2004: 523).

Osmanlının, İngiltere ve Rusya gibi başka devletlerden yardım istemesi yeni sıkıntılar doğurmuştur. Örneğin Ruslar, Osmanlı Devleti’nin bu zafiyetinden yararlanarak topraklarına saldırmaya başlamıştır. Bu dış mücadeleler de âşıkların şiirlerinde anlatılmıştır. Âşık Ruşenî, “Destan” adlı deyişinde Ruslarla yapılan mücadeleyi ifade etmiştir (Köprülü 2004: 566). Hakikaten de bu tarihî vaka kaynaklarda belirtilmiş ve son dönemde Osmanlının Ruslarla mücadeleleri âşıkların şiirlerine değişik şekillerde yansımıştır. Çadircı bununla ilgili olarak şu tespitlerde bulunmuştur: “*Osmanlı yönetimi savaşa Kırım’ı geri almak için girmişti. Sonunda yeni topraklar yitirmiş, ordusunun yetersizliğini, geriliğini bütün çıplaklığıyla görmüştü*” (Çadircı 1997: 3). Tarihî kaynaklarda da dile getirilen bu mücadeleler, Osmanlının Ruslara üst üste yenildiğini ve büyük darbeler aldığını ortaya koymaktadır. Âşık Bahri ise “Destan”ında Kars şehrinin savunmasına dair Ruslara karşı şu çarpıcı dörtlüğü söylemiştir:

Çok öyle yan bakma Moskof ona sen
Zafer nişanıdır Kars’ın kal’ası
Nice bin düşmana bozgun salmıştı
Osmanlı şanıdır Kars’ın kal’ası (Köprülü 2004: 587)

Sosyal problemlerin en önemli kısmı ise imparatorluk içinde yaşayan bireylerin çektiği sıkıntılardır. Bu durumu gözlemleyen halk şairleri mevcut sıkıntıları dile getirmeyi ihmal etmemişlerdir. Ancak âşıklar, genelde söz konusu durumun daha çok kurumların bozukluğundan ileri geldiği kanaatindedir. Örneğin XIX. asırda yaşayan ve şiirlerinde yönetimi sert bir dille eleştirmeye cesaret eden Seyranî, o dönemin sosyal problemlerine yönelik şu çarpıcı dizeleri söylemiştir:

Rüşvet ile yazar hâkim hücceti
Hüccet ile alır kadı rüşveti (Köprülü 2004: 493)

Dizelerde hâkim ve kadıların rüşvetle iş yaptıkları, rüşvet verildiği takdirde delil olmasa bile delillerin oluşturulduğu dile getirilmektedir. Bu, aslında sosyal problemlerden dolayı toplumda ahlakî çöküntünün ortaya çıktığını göstermektedir. Üçüncü dizede ise halkın şeriatı, dini, sünneti bilmediğinin; yani sağduyunun, vicdanın işlemediğinin, insanların birbirinin hakkına tecavüz etmeye başladığının altı çizilmektedir. Âşıkların deyişlerinde dile gelen bu sorunlar tarihî

kaynaklarca da doğrulanmaktadır. Dönemin adli işlerinin yürütüldüğü mahkemelerde problemlerin yaşandığı ve yönetimin buna çareler aramaya başladığı ifade edilmiştir. Bu problemlerin önüne geçmek için her ne kadar II. Mahmut 1815'te kadıların da içinde bulunduğu duruma yer veren bir "Adalet Fermanı" yayımlamışsa ve kadıların "hediye", "bahşiş" adları altında aldıkları parayı yasa dışı olarak nitelemişse de mesele çözülememiştir. Aynı zamanda adli kurumlarda çalışanlar, küçük yaşta vasi olanların "veraset hücceti harcı"nı bu devirde suistimal etmektedirler (Çadırcı 1997: 82). Bütün bu fermanlarda rüşvet ile mücadele etmek önemle vurgulanmaktadır (Çadırcı 1997: 84). Dolayısıyla Seyranî'ye ait yukarıdaki dizelerde bu durum dile getirilmiştir. Bu bağlamda âşıkların şiirlerinin tarihî kaynakları teyit ettiği söylenebilir.

Âşıklara göre, bu dönemde kargaşa ortamının ve zamanın kötü olması da söz konusu sosyal problemlerin nedenidir. Bu yüzden âşıkların, şiirlerinde insanların birbirine yardım etmediğini belirterek dönemi eleştirmeleri dikkati çekmektedir. Mesela Ruhsatî:

"Adalet kalmadı hep zulüm oldu
Koyun belli değil kurt belli değil

Çark bozulmuş dünya ıslah olmuyor
Ehl-i fukaranın yüzü gülmüyor" (Özmen 1998: 642) dizeleriyle bu kargaşa ortamını anlatmakta ve adaletin kalmadığını, sistemin bozulduğunu dile getirmektedir. Aynı âşığın haksız kazanç elde eden kişileri sert bir dille eleştirdiği dördüklükleri ise o dönemde rüşvet, hile, düzenbazlıkla zenginleşen insanların bir tablosunu ortaya koymaktadır (Özmen 1998: 647).

Serdarî'ye ait baştan sona dönemin sosyal hayatını, insanların geçim sıkıntılarını ve devrin bozulduğunu dile getiren şiiri ise aslında dönemin olaylarını içine gizleyen, tabiri caizse dönemi sıkıştırarak anlatan dizelerden oluşmuştur. Bu şiirden iki dördüğü aşağı almakla kifayet ediyoruz:

Tahsildar da çıkmış köyleri gezer
Elinde kamçısı fakiri ezer
Yorganı döşeği mezatta gezer
Hasırdan serili çulumuz bizim

Zengin yediği baklava börek
Kahvaltıya eder keteli çörek
Fukaraya sordum size ne gerek
Döğülecek çorbası balımız bizim (Özmen 1998: 637)

Sosyal sorunlarla ilgili son olarak, evlenmeye ilişkin zor koşulların bulunduğu böylece kız kaçırma olaylarının yaşandığı yönünde Ruhsatî'nin dizelerine yansıyan aşağıdaki dörtlüğe yer vermekte fayda var:

Kerem eyle beni tanı sevdiğim
Uğruna koymuşum canı sevdiğim
Bana verirler mi seni sevdiğim
Alayım kaçayım illere karşı (Köprülü 2004: 513)

3. XIX. YY Osmanlısında Âşıkların Dile Getirdiği Ekonomik Problemler

Sosyal problemlerin ortaya çıkmasının altındaki nedenlerden biri ekonomik çöküntüdür. Ancak sosyal sorunların tek nedeninin bu olduğu söylenemez. Belki bazı araştırmacılar, ekonominin toplum yaşantısı ve ahlakı üzerindeki etkisini öne çıkarabilir, hatta bunun en önemli faktör olduğunu ileri sürebilir. Bazı bilim adamları ise bunun tersini iddia edebilir. Hangi düşünceye bakılırsa bakılımsın, ekonominin, az ya da çok, sosyal yaşantı üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkacaktır. İşte Osmanlı İmparatorluğu da, XIX. asırda ekonomik olarak gittikçe çöken bir devlettir.

Osmanlı'nın mali politikada reformlar yaparak gelirleri kontrol altında tutmak, vergi konusundaki dengesizliği önlemek, vergi verenleri tespit etmek ve böylece son dönemde bozulan gelir gider dengesini yeniden kurmak amacıyla birtakım tedbirler aldığı dile getirilmiştir (Bizbirlik, Atar 2009: 38). Memurlar tarafından tutulan temettuat defterlerine çiftçi reayadan alınan öşür vergisi de kaydedilmiştir. Öşür, onda bir anlamına gelmekte olup Müslümanlardan tahsil edilen bir vergi türü iken Tanzimat döneminde tebaa arasında eşitliği sağlamak amacıyla hem Müslümanlardan hem de gayr-i müslimlerden tahsil edilmeye başlanmıştır (Eken 2010: 292). Öşür ve a'şar vergisi aynı olup, bu vergi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar halktan alınmıştır.

Ekonomik problemlerin çözümüne yönelik atılan bu adımların aynı zamanda halkı zor durumda bıraktığı âşıkların dillendirdiği bir husustur. Bu konu gerek Serdarî gerek diğer âşıkların eserlerinde kendine yer bulmuştur. Silleli Nigari, "A'şar Destanı" adlı şiirinde bu konuya temas etmiştir:

Helal haram demez aldığım yudar
Bu kadar eşyayı bilmem ki n'ider
Hemen marifeti vurgunluk eder
Aldı ben fakirin eldeki varı (Köprülü 2004: 539)

Osmanlı Devleti, her ne kadar ekonomik sorunları giderme noktasında tedbirler almışsa da bu problemi tam olarak bir çözüme kavuşturamamıştır. Çünkü onun karşısında sürekli güçlenen ve büyüyen Avrupa ülkeleri vardır ve bu gelişim için de gerekli olan teknolojik alt yapıyı hazırlamıştır. Oysa Osmanlı, bu dönemde bırakın rakipleriyle boy ölçüşmeyi, gerekli olan teknolojiyi bile takip etmekte zorlanmıştır. Bu dönemdeki ekonomik durumun hiç de iç açıcı olmadığı Seyranî'nin "*Bozuldu sikkenin tucuna kaldı*" (Köprülü 2004: 493) dizesinde ifade bulmuştur. Bu dize, esas itibarıyla o dönemde karşılaşılan bir enflasyon problemini dile getirmektedir. Nitekim tarihî kaynaklarda bununla ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Mesela sikkeyle ilgili olarak Çadircı (1997: 107), şu bilgileri vermektedir:

"Osmanlı düzeninde sikke, devletin darphanesinde kestiği altın veya gümüş, bakır ya da bunların karıştırılmasıyla elde edilen yuvarlak yassı maden parçalarıdır. Sikke para birimi değildir. Osmanlı geçer para birimi uzun süre 'akçe' olarak kalmıştır. Ancak sözünü ettiğimiz dönemde değeri çok düştüğünden, kullanım alanı kalmamış, yerini 'para'ya, 'kuruş'a bırakmıştır."

Ruhsatî'nin atı için söylediği deyişte de dönemin ekonomisine yönelik ipuçları bulunmaktadır. Ruhsatî, bu dönemde kullanılan paraları şiirinde işleyerek bizi bu durumdan haberdar etmektedir. Mesela *mecidiye* bu dönemde kullanılan bir para birimidir. Tarihî kaynaklarda adına rastlayamadığımız *gümüş raht*in ise para birimi olmasa bile bir ekonomi aracı olduğu tahmin edilebilir (Köprülü 2004: 515). Halkın büyük ekonomik sıkıntılar yaşadığı ve padişahın yani devletten artık ücret alınmadığını dile getiren Serdarî'nin aşağıdaki dörtlüğü de ciddi bir ekonomik problemin varlığını işaret etmektedir.

Benim bu gidişe aklım ermiyor
Fukara halini kimse sormuyor
Padişah sikkesi selam vermiyor
Kefensiz kalacak ölümüz bizim (Özmen 1998: 637)

Sonuç

Başka disiplinlerden de yararlanarak derinlemesine incelendiği zaman âşıkların ortaya koyduğu âşık tarzı şiir geleneği ürünlerinde dönemin sosyal, ekonomik, pedagojik, psikolojik vb. gibi her türlü meselenin ele alındığı görülecektir. Dolayısıyla âşık edebiyatı ürünleri, sadece estetik açıdan değil işlevsel açıdan da incelenmeye ve değerlendirilmeye elverişli metinlerdir. Nitekim âşıkların, şiirlerinde ele aldığı sosyo-ekonomik problemlerin tarihî araştırmalarda

yer alan sonuçlarla paralel olması nazar-ı dikkati celp etmektedir. Demek ki âşıklar, kendi dönemindeki yönetimden korkmadan günlük yaşamdaki problemleri dile getirerek kendilerini tehlikeye atacak kadar cesur davranmışlardır. Bu kısa etütte, âşıkların şiirlerinde yer alan ekonomik problemlerin yüzeysel, sosyal problemlerin ise daha açık bir biçimde dile getirildiği görülmüştür. Bu bağlamda âşıkların şiirlerinin sosyal hayat, ekonomi, savaşlar, siyaset gibi çok değişik açılardan incelenerek tarihî araştırmalarda destekleyici kaynaklar olarak kullanılabilceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- ARTUN, Erman, "19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Ortadoğu'nun Sosyal Tarihine Bir Kaynak: Âşık Esrari'nin Vehhabi Destanı", *Folklor/Edebiyat*, S. 22, 2000.
- AKARLI, Engin Deniz, *Belgelerle Tanzimat: Osmanlı Sadrazamlarından Ali ve Fuad Paşaların Siyasi Vasıyetnameleri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- BİZBİRLİK, Alpay-ATAR Zafer, "XX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterleri'nin Yeri: Saruhan Sancağı Mütevellî Çiftliği Temettuat Defteri Örneği", *SAÜ Fen-Edebiyat Dergisi*, 2009-1, www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2009/Erişim Tarihi: 17.06.2010.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara 1997.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- EKEN, Galip, "19. Yüzyılda Kangal Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısına Dair", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s23/ekenpdf/Erişim Tarihi: 17.06.2010.
- GENÇ, Mehmet, "19.Yüzyıldaki Osmanlı İktisadi Dünya Görüşünün Klasik Prensiplerindeki Değişmeler", *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.
- İNALCIK, Halil, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", *Belleten*, S. 112, 1964.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Saz Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- MARDİN, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (Çev. Mümtazer Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- ÖZMEN, İsmail, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi-4*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- SAKAOĞLU, Saim, "Türk Saz Şiiri", *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, TDK Yayınları, Ankara 1989.
- YAKICI, Ali, "Âşık Tarzı Türk Şiirinde Destan Türünün Tasnifi", *Milli Folklor Dergisi*, S. 19, 1993.